

Erfgoed Gelderland

ADVIESVIESRAPPORT GEMEENTE DALFSEN

Inleiding

Erfgoed Gelderland heeft in opdracht van Evelien Klunder van de gemeente Dalfsen drie gesprekken gevoerd met erfgoedorganisaties in de gemeenten. De gesprekken en de analyse zijn uitgevoerd in de maand juli 2016.

De hoofdvraag die de gemeente beantwoord wil zien is als volgt:

Voor welk erfgoed en nalatenschappen voelt de gemeente zich verantwoordelijk en hoe ziet deze verantwoordelijkheid eruit?

Om deze vraag te beantwoorden is gesproken met:

1. Historische Vereniging Nyluusn van Vrogger (Gees Bartels en Joke Bos)
2. Historische Kring Dalfsen (Hans Aalders, Jan Rosink, Henk van der Beeke, Henny Kappert en Hans de Boer)
3. Grammafoon Museum (Jelle Bos, bestuurslid, en eigenaar van de collectie)

In deze gesprekken kwamen drie thema's ter sprake:

1. de vereniging/stichting, de toekomst en de verwachting richting de gemeente
2. de visie van deze personen op de erfgoedcollecties die in de gemeente aanwezig zijn
3. de rol van de IJsselacademie voor de Historische verenigingen in Dalfsen.

Hieronder worden de drie thema's apart uitgewerkt. In elk uitwerking zijn de antwoorden van de geïnterviewden verwerkt en geeft de onderzoeker haar eigen visie daarop weer. Voor de vlotte leesbaarheid worden er afkortingen gebruikt, Nyluusn van Vrogger (NvV), Historische Kring Dalfsen (HKD) en Grammafoonmuseum (GM).

Erfgoed Gelderland
Liesbeth Tonckens
Westervoortsedijk 67-D
6827 AT Arnhem
info@erfgoed gelderland.nl
www.erfgoed gelderland.nl
29 juli 2016

Inhoud

Inleiding	1
1. De vereniging/stichting, de toekomst en de verwachting richting de gemeente	3
Advies aan de gemeente	3
2. De visie van deze personen op de erfgoedcollecties die in de gemeente aanwezig zijn	4
Advies aan de gemeente	5
3. de rol van de IJsselacademie voor de Historische verenigingen in Dalfsen	6
Advies aan de gemeente	6
Voor welk erfgoed en nalatenschappen voelt de gemeente zich verantwoordelijk en hoe ziet deze verantwoordelijkheid eruit?	6
BIJLAGE	8
I - Mogelijk traject om te komen tot de <i>Canon</i> en het <i>Verhaal van Dalfsen</i>	8
II - De 50 landelijke canonvensters verdeeld over de tien tijdvakken. Aanzet tot een lokale canon.	10

1. De vereniging/stichting, de toekomst en de verwachting richting de gemeente

Alle drie de organisaties hebben een duidelijk toekomstbeeld waarin een verandering, verbetering van de organisatie in verwerkt is. NvV beheert ook museum De Palthehof en de ambities zijn om dat museum te vergroten, uit te bouwen aan de achterzijde en daar de Union collectie in onder te brengen. Het museum staat er voor open in deze nieuwe ruimte ook andere collecties te tonen. Met deze uitbreiding in combinatie met activiteiten op het terrein rond het museum wil de Palthehof een toeristische trekker voor de gemeente worden. HKD en GM kunnen zich vinden in die museale ambitie voor de Palthehof, maar over de wijze van invullen verschillen de inzichten nog. NvV zegt dat het museum deze ambitie niet kan realiseren zonder een bijdrage van de gemeente. Het bestuur van NvV hoopt en verwacht zowel een financiële bijdrage van de gemeente als een faciliterende rol richting andere subsidies en fondsen (o.a. provincie). NvV wil het verhaal vertellen en activiteiten bieden voor iedereen met interesse in vroeger. Dat doen zij door een museum in te richten en mensen gastvrij te ontvangen en te begeleiden. Ze willen graag een sociale dorpsfunctie hebben. Het huidige aanbod sluit beter aan bij de eigen inwoners dan bij toeristen.

HKD ziet zichzelf als documentatiecentrum of archief waar onderzoek te doen is naar de lokale historie. Zij zijn heel duidelijk in de rolverdeling tussen henzelf en NvV. De doelgroep van beide organisaties verschilt. HKD trekt mensen (particulieren en bedrijven) die gericht op zoek zijn naar informatie over het verleden van Dalfts en. Belangrijke activiteiten voor de HKD zijn de digitalisering van documenten, het bijhouden van het systeem zodat informatie snel teruggevonden kan worden. Het is een vereniging die graag ondersteuning biedt en haar kennis uitdraagt.

Beide organisaties geven een tijdschrift uit voor de eigen lokale inwoners en beide doen iets met educatie. HKD geeft lezingen en gaat naar zorgcentra toe met foto's en voorwerpen, NvV heeft erfgoedprojecten voor het basisonderwijs.

Het GM zoekt naar een manier om de collectie bij elkaar te houden en te presenteren op een andere locatie. Hier zijn verschillende ideeën over, maar vanwege de financiën is er nog geen keuze gemaakt. De focus is gericht op de inhoud van de collectie en de breedte van het verhaal dat door de verzameling verteld wordt. De bijzondere collectie heeft geen inhoudelijke link met Dalfts en.

Alle drie de organisaties vragen geen geld (GM) of structureel meer geld (NvV en HKD) van de gemeente, allen vinden een goede relatie met de gemeente belangrijk, als een partner die faciliteert en zo nu en dan projectsubsidies beschikbaar stelt.

Advies aan de gemeente

NvV en HKD zijn organisaties die elkaar goed aanvullen. Zij kunnen voor de inwoners van de gemeente beide hun rol nemen. HKD als informatie of documentatiecentrum. Wie iets wil weten of opzoeken, of met anderen wil praten over aspecten van het lokale verleden, is bij de HKD precies op zijn plek. Zij verzorgen lezingen, kleine presentaties van voorwerpen en komen graag met hun kennis en foto's in de zorginstellingen. Wie verhalen wil horen, voorwerpen wil zien, zelf wil beleven hoe het vroeger was, die kan terecht in de Palthehof. Het is een echt museum waar je naar toe gaat voor een uitje of een specifiek programma (onderwijs), je wordt er gastvrij ontvangen en kan er rondwalen of naar de verhalen van de gidsen luisteren.

Natuurlijk is er een overlap aanwezig in de kennis en de taakopvatting van beide organisaties, maar in grote lijnen vullen zij elkaar goed aan.

Het GM heeft nooit een financiële relatie gehad met de gemeente en verwacht in die zin ook niets van de gemeente. De collectie is bijzonder, maar past niet in het erfgoedbeleid omdat er geen inhoudelijke link is met de gemeente. Een Grammafoon Museum zou een toeristische onderneming in de gemeente kunnen zijn, maar dan zou het beter passen bij het beleidsterrein economie en toerisme, niet bij erfgoed.

2. De visie van deze personen op de erfgoedcollecties die in de gemeente aanwezig zijn

De genoemde collecties binnen de gemeente zijn:

	Collectie	Informatie	Waar zichtbaar
1	Historische Kring Dalfsen	De eigen collectie bestaat uit foto's (15000), boeken over Dalfsen (1250), films, wapens uit de WOII, vliegtuigonderdelen, archieven van verenigingen (plattelandsvrouwen, boerenorganisaties).	In documentatiecentrum Trefkoele en opgeslagen door HKD onder tribune Trefkoele
2	Schilders collectie	materialen van de huisschilder, collectie is niet specifiek van één of meer Dalfsense schilders, een bredere verzameling	Opgeslagen door HKD onder tribune Trefkoele
3	Nijluusn van Vrogger	maquettes, ambachten, kleding, schooltje, keuken, agrarische gereedschappen, foto's (18.000) en Union	Museum Palthehof
4	Collectie Hendrik De Meester	Meubelmaker (20 ^{ste} eeuw), replica's van 17 ^e tot 19 ^e -eeuwse meubels die in Nieuwsleusen voorkwamen	Een deel van deze collectie is in de Palthehof aanwezig. Na zijn dood zal er meer van deze collectie aan de Palthehof worden aangeboden.
5	Cichorei collectie	documentatie en voorwerpen uit de fabriek die tot 1965 in Dalfsen in werking was	Bij HKD en bij particulier
6	Union collectie	documentatie en objecten van de fietsenfabriek uit Nieuwsleusen	deel van de collectie is zichtbaar in de Palthehof, ambitie om meer te tonen
7	Goutbeek collectie	Oudheden en natuur, in en buiten Dalfsen. HKD is goed op de hoogte van deze collectie.	privéverzameling, de heer A. Goutbeek
8	Collectie Spijkerman	landbouwcollectie lokaal gebruikt, type collectie op veel plaatsen aanwezig	Museum Spijkerman, een of twee dagdelen per week toegankelijk
9	Grammofoon collectie	verzameling van privéverzamelaar, ondergebracht in een stichting, inhoudelijk geen relatie met Dalfsen, nationaal interessante objecten en verhalen	Grammofoon Museum

De personen waarmee over de collecties is gesproken verschillen onderling niet veel van mening over de waarde van de betreffende collectie. Er werd meerdere malen gesproken over 'typisch' Dalfsen of 'hier gemaakt en gebruikt' aan de ene kant en 'bijzonder genoeg om publiek te trekken' aan de andere kant. Hieruit blijkt duidelijk de beide kanten van de medaille van collecties, gaat het om 'het verhaal van Dalfsen' of gaat het er om publiek te trekken met bijzondere collecties.

In de gesprekken kwamen als de belangrijkste collecties naar voren de Union collectie en de Grammofoon collectie. Daarna werd het meest waarde gehecht aan de Schilderscollectie en Cichorei collectie. De meubelcollectie van De Meester is al voor een deel in het museum te zien, en aangezien hij een belangrijke persoon was voor de oprichting van het museum, verwacht het museumbestuur nog meer van deze collectie te krijgen. Probleem daarbij is dat de meubels enorm veel plaats in beslag nemen. Hierover lijkt het museum nog geen duidelijk standpunt te hebben ingenomen. Over de andere collecties werd vooral gesproken om de documentatiewaarde of als rariteit waar mensen plezier aan beleven om naar te kijken.

Advies aan de gemeente

Een aantal van bovengenoemde collecties vertellen verhalen over de inwoners van de gemeente, over leven en werken. Dat lijken relevante zaken om voor de volgende generaties te bewaren. Verantwoord bewaren van objecten en documentatie gaat over:

- Registratie van objecten en documenten, fotograferen en opnemen in digitaal registratiesysteem (**WAT** heb ik voor collectie?).
- Opslaan van objecten in een depot of documentatiecentrum, schoonhouden van de ruimte, zorgen voor een goed klimaat (niet te vochtig, niet te warm, geen ongedierte) om het optimaal te bewaren (**HOE** bewaar ik de voorwerpen en documenten optimaal?).
- Naast het administratief opbergen, is het tegenwoordig net zo belangrijk om de informatie ook te ontsluiten via internet. Daarvoor zijn verhalen nodig waarin de objecten een rol spelen, verhalen die thema's tevoorschijn toveren uit de vele informatie die beschikbaar is. Deze thema's zijn actueel en sluiten aan op de vragen van het heden. Daardoor is het belangrijk om elke paar jaar opnieuw in de digitale bestanden te kijken welke verhalen er in zitten en met welke verhalen en documenten actuele vragen van inwoners ondersteund kunnen worden (**WELKE** verhalen wil ik vertellen via welke media, expositie, publicatie, website, activiteit?).

De verantwoordelijkheid van de gemeente ligt allereerst bij die collecties die *Het Verhaal van Dalfsen* vertellen. De negen hierboven genoemde collecties kunnen alle objecten bevatten die horen bij het erfgoed van de gemeente, in de ene collectie zullen wat meer Dalfsense voorwerpen zitten dan in de andere. De collecties die zijn opgebouwd door privé verzamelaars zijn vaak heel uitgebreid en tonen verschillende varianten van dezelfde voorwerpen. Om een goed verhaal te vertellen is het niet nodig dat alle voorwerpen uit een collectie getoond worden. Ook een selectie uit de collectie kan een waardevolle bron zijn die het verhaal van Dalfsen verteld.

De Nationaal georiënteerde Grammofoon Collectie heeft geen directe relatie met Dalfsen, maar als je wilt vertellen hoe de mensen in Dalfsen leefden, dan hoort daar ook muziek in de vrije tijd bij. Een paar stukken uit die collectie kunnen dus wel in het Verhaal van Dalfsen passen.

Bepaal eerst wat het Verhaal of de Canon van Dalfsen is en kijk daarna welke objecten en welke documentatie dat verhaal ondersteunen en verrijken. De verantwoordelijkheid van de gemeente kan dan gaan over het goed bewaren en toegankelijk maken van die collecties.

3. de rol van de IJsselacademie voor de Historische verenigingen in Dalfsen.

Er is alleen met de HKD en NvV over de IJsselacademie gesproken. Beide hebben in verleden en heden te maken gehad met deze organisatie. HKD zegt de IJsselacademie niet te zullen missen als deze niet meer bestaat, maar uit het gesprek met NvV komt een genuanceerder beeld naar voren. De meerwaarde van de IJsselacademie voor Dalfsen kan zijn dat de academie de lokale historie in een iets breder verband plaatst. Dankzij projecten van de IJsselacademie krijgen de historische verenigingen de kans om boven hun eigen lokale blik uit te stijgen en hun horizon te verbreden.

Advies aan de gemeente

Ga in gesprek met de IJsselacademie en vraag hoe zij hun rol zien richting de gemeente Dalfsen. Zij kunnen de HKD en NvV ervoor behoeden teveel alleen naar de lokale situatie te kijken. Zij kunnen de verenigingen stimuleren en uitdagen om met een professionele blik naar de eigen verhalen te kijken.

De website Mijn Stad Mijn Dorp van het HCO ligt in dezelfde lijn. Er kunnen technische bezwaren kleven aan de werking van de website, maar de achterliggende gedachte om het erfgoed van Overijssel in samenhang te ontsluiten past binnen de huidige trends van het erfgoed in Nederland. Ook in de andere provincies zijn dergelijke platforms aanwezig, zoals www.mijngelderland.nl en www.collectiegelderland.nl, www.utrechtaltijd.nl, www.thuisinbrabant.nl en Oneindig Noord-Holland www.onh.nl. Deelnemen van een vereniging aan een dergelijk platform ondersteunt het denken over de lokale historie in samenhang met de regio en buurgemeenten.

Voor welk erfgoed en nalatenschappen voelt de gemeente zich verantwoordelijk en hoe ziet deze verantwoordelijkheid eruit?

Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente, om zorg te dragen voor de zichtbaarheid van het eigen verleden en daarmee de bewustwording te stimuleren van de inwoners over de plek waar zij leven. Kennis van het verleden maakt het begrip voor de toekomst groter. Juist de kennis van de lokale gebeurtenissen, de lokale helden, de manier waarop de voorouders hun brood verdienden, geven het leven kleur en glans. Een gemeente kan deze positieve houding ten opzichte van het verleden stimuleren en faciliteren. Daarmee is het antwoord op bovenstaande vraag niet kant en klaar te geven. Belangrijker is het dat er draagvlak is bij met name de HKD en NvV over de wijze waarop de gemeente bijdraagt aan het in stand houden van de erfgoedcollecties en het levend houden van de verhalen van Dalfsen. Het heeft mijn voorkeur om niet uit te gaan van de bestaande collecties en de mogelijke nalatenschappen die nog 'op de markt komen', maar om te kijken naar de kracht van het gebied. Dat kan door *Het Verhaal van Dalfsen of de canon van Dalfsen* samen met de betrokken inwoners te bepalen en daarna te vertellen aan alle inwoners. Als deze historische rode draad gesponnen is, met daarin alle voor het verleden van Dalfsen belangrijke thema's, kan daarna gekeken worden welke voorwerpen en documenten deze verhalen ondersteunen. Een traject van positieve selectie in plaats van uitsluiting.

De uiteenlopende collecties kunnen meegenomen worden in het canon traject. Want hoe is een collectie tot stand gekomen, heeft de omgeving daar invloed op gehad? Voor bijvoorbeeld de Union collectie is die vraag eenvoudig te beantwoorden, want Union was een belangrijke werkgever en er zullen nog genoeg verhalen

te vertellen zijn door de oud werknemers. Of het beheer en behoud van de gehele Unioncollectie tot de verantwoordelijkheid van de gemeente behoort, is een relevante vraag die op dit moment nog niet beantwoord kan worden. Het antwoord zal ook afhangen van de omvang en de staat van de collectie. De Grammofooncollectie als geheel zal geen plek krijgen in de canon van Dalfsen, maar onderdelen ervan kunnen wel het Verhaal van Dalfsen kracht bij zetten. Het lijkt dus niet realistisch om het beheer van de gehele Grammofooncollectie bij de gemeente neer te leggen.

De verantwoordelijkheid van de gemeente kan zitten in het faciliteren van het traject om te komen tot de *Canon van Dalfsen* en het daaruit afgeleide *Verhaal van Dalfsen*. Het verschil tussen deze twee is als volgt:

- Canon van Dalfsen – teksten en afbeeldingen over de maximaal 50 vensters uit de historie van Dalfsen, een chronologisch overzicht voor een ieder die de grote lijn van de historie wil zien en begrijpen.
- Het Verhaal van Dalfsen – uiteenlopende activiteiten op verschillende locaties waarbij de inwoners van Dalfsen geprikkeld worden om stukjes van de lokale historie tot zich te nemen. Stukje bij beetje maken inwoners - niet per definitie historisch geïnteresseerden - kennis met het erfgoed en leren zij het ongemerkt te waarderen en een plek te geven in hun lokale onderbewustzijn.

De gemeente kan deze beweging helpen op gang te brengen en de HKD en NvV faciliteren om de canon en het verhaal de komende jaren te verweven in hun activiteiten. Daarnaast kan de gemeente zorgen voor:

- een goed depot of opslagruimte om foto's, documenten en bijzondere voorwerpen die samen het Verhaal van Dalfsen vertellen verantwoord te bewaren
- De digitalisering van deze voorwerpen zodat zij breed gepubliceerd kunnen worden en ook geboren Dalfsenaren die nu elders wonen, er gemakkelijk kennis van kunnen nemen.

BIJLAGE

I - Mogelijk traject om te komen tot de *Canon en het Verhaal van Dalfsen*

Er zijn veel wegen die naar Rome leiden. Hieronder een mogelijke route die gevolgd kan worden om tot een Canon en een Verhaal te komen.

- a. De canon van Dalfsen: het historische verhaal in samenhang. Met een werkgroep uit HKD, NvV en aangevuld met betrokken particulieren wordt de canon van Dalfsen in grote lijnen op papier gezet. Welke perioden waren belangrijk voor de ontwikkeling van het gebied, welke personen spelen daarin een rol. De landelijke canon wordt verteld in 50 vensters een lokale canon heeft er soms minder. Dalfsen heeft al een canon voor het onderwijs, www.regiocanons.nl/overijssel/salland/dalfsen-in-de-klas. Deze kan heel goed aangevuld en uitgebreid worden met de doelgroep volwassen inwoners van de gemeente in het achterhoofd. Een goed hulpmiddel is om uit te gaan van de landelijke canon, die weer verdeeld is in de tien tijdvakken die in het onderwijs gebruikt worden om de chronologie van de historie duidelijk te maken. In een aparte bijlage vindt u een invulformulier als hulpmiddel om te komen tot een lokale historische canon.
- b. Bepalen criteria waaraan voorwerpen / collecties voldoen die thuishoren in de canon van Dalfsen. Criteria zijn bijvoorbeeld: object is gemaakt of gebruikt in Dalfsen, object heeft belangrijke documentaire waarde, object ziet er goed uit en is te exposeren, etc.
- c. Met een werkgroep / werkgroepen deelcollecties bekijken, bespreken en samen bepalen wat de waarde ervan is en of het thuishoort in *Het Verhaal van Dalfsen*. Vier werkgroepen (archeologie/prehistorie, monumenten, realia, kunst) elk vier bijeenkomsten van 4 uur. Totaal 16 bijeenkomsten. Er wordt hier van uit gegaan dat boeken en documentatie integraal worden bewaard.
- d. Digitaliseren en registreren van de geselecteerde collecties. De geselecteerde collecties worden in de etalage gezet, de niet-geselecteerde collecties kunnen voor een deel worden afgestoten als het gaat om kapotte, vuile objecten waarvan de herkomst niet bekend is. Andere collecties adviseer ik om eerst te bewaren op de plek waar ze nu ook zijn. Een actief ontzamel-traject is zeer arbeidsintensief en kan veel emoties oproepen.
- e. HKD en NvV gebruiken verschillende systemen om te digitaliseren. In een training zorgen dat de aanwezige kennis gedeeld wordt en samen een visie wordt ontwikkeld op de toekomst.
- f. *Het Verhaal van Dalfsen* zichtbaar maken voor de eigen inwoners op verschillende locaties en op verschillende manieren. Bijvoorbeeld:
 - Expositie en wisselende activiteiten in museum De Palthehof
 - Wisselende activiteiten van HKD
 - Fiets/wandeltocht door de gemeente
 - Website of webpagina(s) op bestaande website
 - Kleine tijdelijke exposities op uiteenlopende locaties, een school, een verzorgingshuis, etalages van winkels, de bibliotheek etc. Mensen in de directe omgeving van de locatie helpen bij het samenstellen van de expositie en brengen ook hun eigen objecten en verhalen mee.

Schatting van de tijdsinvestering in dit traject

	Wat	Schatting aantal begeleidingsuren	Schatting uren van vrijwilligers	Schatting materiele kosten
a.	Canon van Dalfsen - Vensters bepalen - Teksten schrijven - Afbeeldingen selecteren - Canon gereed maken voor publicatie op website - Eventueel gedrukte versie	80 uur	300 uur	- € 500 tot en met plaatsen op bestaande website - € 7500 voor gedrukte versie
b.	Criteria voor documenten en objecten	15 uur	80 uur	Koffie en koekjes
c.	Selectie uit collecties , wat hoort bij Het Verhaal van Dalfsen	96 uur	1250 uur	Koffie en koekjes
d.	Digitaliseren van belangrijkste collectieonderdelen - nummern - fotograferen - beschrijven - opbergen of terugzetten - plaatsen op website	150 uur	1500 uur	Afhankelijk van omvang gekozen collectie en digitaliseringsgraad daarvan
e.	Training digitaliseren - kennis delen - nieuwe inzichten verkrijgen	32 uur	100 uur	€ 1000,-
f.	Zichtbaar maken van het Verhaal van Dalfsen	35 uur voor het eerste jaar	Doorlopend	Gemiddeld € 1500,- materiaalkosten per activiteit
	Totaal ex btw	408 uur a € 80,- € 32.640,-		Min. € 15.000,-

Advies digitalisering

Digitalisering bij kleine erfgoedorganisaties is complex en ingrijpend. Een oud collega van mij is expert op dit gebied, zij heeft veel kennis van verschillende systemen om te digitaliseren en is gewend om met oudere vrijwilligers 'achter de computer' te zitten.

Indien de gemeente een onafhankelijk advies wil over digitalisering van de collecties zou zij een goede keuze zijn om:

- Onderzoeken op welke manier op dit moment met digitalisering wordt omgegaan, welke systemen worden gebruikt en hoe bevallen deze. Welke wensen hebben de gebruikers van hun systemen?
- Op basis van het onderzoek een advies uitbrengen over de mogelijkheden die er zijn met de collecties van Dalfsen in relatie tot bijvoorbeeld www.regiocanons.nl en www.mijnstadmijndorp.nl

Dit advies kost ca € 2750,- ex btw.

Liesbeth Tonckens

29 juli 2016

Tijdvak	Nr. venster	Canonvenster Landelijk	Mogelijk venster voor lokale canon	opmerkingen
---------	----------------	---------------------------	------------------------------------	-------------

II - De 50 landelijke canonvensters verdeeld over de tien tijdvakken. Aanzet tot een lokale canon.

1. Jagers en boeren: prehistorie -3000 v. C.	1.	Hunebedden <i>ongeveer 3000 voor Christus</i> <i>De eerste boeren</i>		
2. Grieken en Romeinen: Oudheid 3000 v. C.- 500 n. C.	2.	De Romeinse Limes van 47 tot ongeveer 400 <i>Op de grens van de Romeinse wereld</i>		
3. Monniken en Ridders: Vroege middeleeuwen 500-1000	3.	Willibrord 658-739 <i>De Friezen bekeerd tot het christendom</i>		
	4.	Karel de Grote 742-814 <i>Keizer van bijna heel Europa</i>		
	5.	Hebban olla vogala Ongeveer 1100 <i>Begin van de Nederlandse taal</i>		
4. Steden en Staten: Hoge en Late middeleeuwen 1000- 1500	6.	Floris V 1254-1296 <i>Een Hollandse graaf en ontevreden edelen</i>		
	7.	De Hanze Van 1356 tot ongeveer 1450 <i>Handelssteden in de Lage Landen</i>		

Tijdvak	Nr. venster	Canonvenster Landelijk	Mogelijk venster voor lokale canon	opmerkingen
---------	----------------	---------------------------	------------------------------------	-------------

5. Ontdekkers en Hervormers: Renaissancetijd en 16 ^e eeuw 1500-1600	8.	Erasmus ± 1469-1536 <i>Een beroemd humanist</i>		
5. Ontdekkers en Hervormers: Renaissancetijd en 16 ^e eeuw 1500-1600	9.	Karel V 1500-1558 <i>De Nederlanden één land</i>		
	10.	De Beeldenstorm 1566 <i>De strijd tussen verschillende godsdiensten</i>		
	11.	Willem van Oranje 1533-1584 <i>Van rebelse edelman tot 'vader des vaderlands'</i>		
5. Ontdekkers en Hervormers: Renaissancetijd en 16 ^e eeuw 1500-1600	12.	De Republiek 1588-1795 <i>Een unieke regering in Europa</i> <i>[Loopt door in volgende tijdvak]</i>		
6. Regenten en Vorsten: Gouden eeuw en 17 ^e eeuw 1600-1700	13.	De VOC 1602-1799 <i>Nederland breidt uit over zee</i>		

Tijdvak	Nr. venster	Canonvenster Landelijk	Mogelijk venster voor lokale canon	opmerkingen
---------	----------------	---------------------------	------------------------------------	-------------

6. Regenten en Vorsten: Gouden eeuw en 17 ^e eeuw 1600-1700	14.	De Beemster 1612 <i>Nederland en het water</i>		
	15.	De grachtengordel 1613-1662 <i>Stadsuitbreidingen in de 17e eeuw</i>		
	16.	Hugo de Groot 1583-1645 <i>Bedenker van het moderne volkenrecht</i>		
	17.	De Statenbijbel 1637 <i>Het belangrijkste boek</i>		
	18.	Rembrandt ± 1606-1669 <i>De grote schilders</i>		
	19.	De Atlas Major 1662 <i>De wereld in kaart</i>		
	20.	Michiel de Ruyter 1607-1676 <i>Zeehelden en de macht van de Republiek</i>		
	21.	Christiaan Huygens 1629-1695 <i>Wetenschap in de Gouden Eeuw</i>		
	22.	Spinoza 1632-1677 <i>Op zoek naar de waarheid</i>		

Tijdvak	Nr. venster	Canonvenster Landelijk	Mogelijk venster voor lokale canon	opmerkingen
---------	----------------	---------------------------	------------------------------------	-------------

6. Regenten en Vorsten: Gouden eeuw en 17 ^e eeuw 1600-1700	23.	Slavernij ±1637-1863 <i>Mensenhandel en gedwongen werken in Amerika</i>		
	24.	Buitenhuizen 17e en 18e eeuw <i>Rijk wonen buiten de stad</i>		
7. Pruiken en revoluties: Eeuw van de verlichting en 18 ^e eeuw, 1700-1800	25.	Eise Eisinga 1744-1828 <i>Verstand, kennis en wetenschap worden belangrijk</i>		
	26.	De patriotten 1780-1795 <i>Crisis in de Republiek</i>		
	27.	Napoleon Bonaparte 1769-1821 <i>De Franse tijd</i>		
8. Burgers en Stoommachines: Industrialisatietijd en 19 ^e eeuw, 1800-1900	28.	Koning Willem I 1772-1843 <i>Het koninkrijk van Nederland en België</i>		
	29.	De eerste spoorlijn 1839 <i>Nederland versnelt</i>		
	30.	De Grondwet 1848 <i>De belangrijkste wet van een land</i>		
	31.	Max Havelaar 1860 <i>Een protest tegen de Nederlandse regering in Indië</i>		

Tijdvak	Nr. venster	Canonvenster Landelijk	Mogelijk venster voor lokale canon	opmerkingen
---------	----------------	---------------------------	------------------------------------	-------------

8. Burgers en Stoommachines: Industrialisatietijd en 19 ^e eeuw, 1800-1900	32.	Verzet tegen kinderarbeid 19e eeuw <i>De werkplaats uit, de school in</i>		
	33.	Vincent van Gogh 1853-1890 <i>De moderne kunstenaar</i>		
	34.	Aletta Jacobs 1854-1929 <i>Kiesrecht en gelijke rechten voor vrouwen</i>		
9. Tijd van Wereldoorlogen: Eerste helft 20 ^e eeuw 1900-1950	35.	De Eerste Wereldoorlog 1914-1918 <i>Neutraal in oorlogstijd</i>		
	36.	De Stijl 1917-1931 <i>De vormgeving verandert totaal</i>		
	37.	De crisisjaren 1929-1940 <i>Ellende in Nederland</i>		
	38.	De Tweede Wereldoorlog 1940-1945 <i>Nederland bezet en bevrijd</i>		
	39.	Anne Frank 1929-1945 <i>De Jodenvervolg</i>		
	40.	Indonesië 1945-1949 <i>Een kolonie vecht zich vrij</i>		

Tijdvak	Nr. venster	Canonvenster Landelijk	Mogelijk venster voor lokale canon	opmerkingen
---------	----------------	---------------------------	------------------------------------	-------------

10. Televisie en computers: tweede helft 20 ^e eeuw 1950-2000	41.	Willem Drees 1886-1988 <i>De verzorgingsstaat</i>		
	42.	De watersnood 1 februari 1953 <i>Water bedreigt Nederland</i>		
	43.	De televisie vanaf 1948 <i>De doorbraak van een massamedium</i>		
	44.	Haven van Rotterdam vanaf ongeveer 1880 <i>De poort naar de wereld</i>		
	45.	Annie M.G. Schmidt 1911-1995 <i>Een dwarse vrouw in een braaf land</i>		
	46.	Suriname en de Nederlandse Antillen vanaf 1945 <i>De koloniën worden zelfstandig</i>		
	47.	Srebrenica 1995 <i>Hoe bewaar je de vrede in moeilijke omstandigheden?</i>		
	48.	Veelkleurig Nederland vanaf 1945 Een maatschappij met veel culturen		
	49.	De gasbel 1959-2030? <i>Een schat die op raakt</i>		
	50.	Europa vanaf 1945 <i>Nederlanders en Europeanen</i>		

